

úkoly přesahující síly reálného vlivu lingvistických mechanismů na fungování mechanismů společenského vědomí. Toto přecenění jazyka je dáno svéráznou absolutizací vlastní badatelské práce strukturalistů a jejich místa ve společnosti a oddělením této pozice od širšího společenského kontextu teoreticko-filozofického výzkumu, kontextu, jehož analýzu podává právě marxistická filozofie.

Kniha N. S. Avtonomové je bezesporu kvalitním a záslužným rozbořem jednoho z důležitých proudů současného západního myšlení. Podává nejen globální kritiku, ale i přesný a kvalifikovaný rozbor jednotlivých strukturalistických názorů. Orientaci čtenáře ulehčuje i úspěšný pokus autorky ukázat myšlenky strukturalistů v jejich vývoji a v neposlední řadě i bohatý seznam literatury připojený ke knize. Je však škoda, že se Avtonomova vyhnula spleťmu a palčivému problému aktuálnímu především ve francouzském kontextu, do kterého sama svou práci zapojila. Ani slovem se nezmínila o pokusech o spojení strukturalismu s marxismem ve skupině kolem Althussera, které kritizoval např. L. Sève. Domnívám se, že rozbor a zhodnocení tohoto proudu neměly v práci věnované francouzskému strukturalismu chybět bez ohledu na svou složitost. Tím spíše, že Avtonomova svou knihou dokázala, že se složitých problémů bát nemusí.

Ivana Holzbachová

Čelovek nauki. M. G. Jaroševskij (ed.). Moskva, Nauka, 1974, 392 s.

Sborník, který vyšel v řadě „Naukovedenije: problemy i issledovanija“, obsahuje příspěvky 29 autorů, účastníků symposia o problematice biografie tvůrčí osobnosti. Organizátorem symposia, které se konalo v Moskvě v roce 1972, byl Ústav dějin přírodních věd a techniky AV SSSR a Komise pro komplexní zkoumání umělecké tvorby při Vědecké radě AV SSSR komplexního problému „Dějiny světové kultury“.

Příspěvky jsou uspořádány do několika tematických oddílů. První z nich se zabývá „Obecnými otázkami zkoumání biografie vědce“, jako je např. otázka zpracování biografii z hlediska vědy o vědě (B. S. Mejlach, M. G. Jaroševskij), problém hodnověrnosti, jistého a nejistého, kladného a záporného, mýtů a dokumentů v biografii (B. M. Kedrov, G. V. Bykov aj.), specifických nároků na žánr vědecké biografie (V. S. Kirsanov, V. J. Frenkel), role sociálního prostředí (V. P. Karcev), hodnocení vědeckého přínosu dané osobnosti (V. B. Gasilov) apod. V druhém oddílu se biografie vědce posuzuje z hlediska logiky a psychologie vědy, se zřetelem k úloze motivací, k postižení „stylu myšlení“ a hudebního vnímání světa u vědce apod. (N. I. Rodnyj, L. Katolin, V. L. Merkulov, B. A. Frolov, A. N. Krivomazov, J. M. Kljaus, J. S. Bojko, S. D. Chajtun, L. G. Davydova). Třetí oddíl se soustřeďuje na téma „Člověk vědy v dějinách kultury“. Jsou tu příspěvky o psychologii vědce v antice (I. D. Rožanskij), o osobnosti G. Bruna (M. S. Glazman) i obecnější příspěvky o univerzálnosti tvůrčí osobnosti (N. K. Gavrjušin), o aspektech času v životě a biografii (O. A. Ležněva). Oddíl „Obraz vědce v literatuře“ zahrnuje — s výjimkou stati srovnávající vědecké a umělecké postupy (L. S. Sajamon) — většinou úvahy spisovatelů o literatuře umělecké (A. N. Makedonov) a vědecko-fantastické (G. S. Gor), o divadelních hrách a filmech (L. N. Rachmanov) zobrazujících život a dílo vědci. Spisovatelé jsou zastoupeni také v předcházejících oddílech (B. G. Volodin, D. S. Danin, I. L. Radunskaja). V příloze informuje Z. K. Sokolovskaja o aktivitě vydavatelské řady vědeckobiografické literatury při Akademii věd SSSR.

Není možné zabývat se jednotlivými příspěvky. Omezíme se na charakteristiku některých rysů, jimiž se podle našeho názoru vyznačuje přínos recenzované publikace.

Ústřední téma — principy a metody zpracování biografii tvůrčích osobností vědy — jeví se na první pohled jako značně úzké a speciální. Organizátoři a iniciátoři symposia (jeden z nich, N. I. Rodnyj, mezitím zemřel a jemu je sborník věnován) a jeho účastníci ho však pojali v náročných a širokých souvislostech.

Otázka zpracování biografii vědci se zde především chápe jako eminentně interdisciplinární problém, zahrnující aspekty filozofické, sociologické, historické, psychologické, etické, pedagogické aj. Nejde však jen o součinnost odborníků z oblasti obecných a kulturních dějin nebo historiků vědy a techniky, nýbrž — jak je patrné již na složení účastníků symposia — také o úzkou spolupráci mezi autory vědeckých biografii a autory uměleckých děl o životě a díle vědci, tedy o řešení společné problematiky vědy a umění.

Téma navíc není chápáno ryze utilitárně, jen technicko-metodicky: sympozium položilo otázku, zda biografie vědce je pro historika vědy (a pro každého autora) zajímavá pouze tím, čím tato osobnost přispěla ke konstituování, rozvoji a obohacení určitého systému poznatků, anebo také tím, jaké objektivní a subjektivní podmínky, mechanismy a znaky formují a charakterizují tvůrčí osobnost badatele, osobnost schopnou přinášet nové poznatky. Publikace dává jednoznačnou odpověď: biografie vědců jsou také významným materiálem pro rozbor tvůrčích procesů vůbec, představují modely tvůrčích přístupů člověka ke světu.

Tím se zdánlivě úzký problém posunuje do hlubších souvislostí, např. filozofických a sociologických. Nejde jen o to, že rozvoj filozofie jakožto specifického myšlenkového systému nelze oddělit od jeho interakce s rozvojem vědy a od dějin filozofie (tj. z velké části od vědeckého zpracování biografii filozofů), ale také o to, že biografie tvůrčích osobností jsou samy o sobě již „empirickým“ materiálem např. pro výstavbu teorie osobnosti, pro řešení otázek atributů člověka, jeho činnosti, myšlení, procesu poznání, smyslu života atd., pro přechod od spekulativních konstrukcí k propracování filozofické teorie na podkladě analýzy reálných životů konkrétně historických tvůrčích subjektů. Z hlediska sociologie se tím rovněž přinášá nedocenitelný materiál (sice „nestatistický“, ale komplexní a „případový“) k rozborům v oblasti sociologie vědy a sociologie kultury, k analýzám způsobu života, k sociologii společenských inovací. Sociologie se tím obohacuje o časové, historické, dynamické aspekty, může tu rozvíjet hledisko životní dráhy jako důležitého sociálního faktu, jako indikátoru sociální mobility, povahy a dynamiky dané společnosti.

Zaměření knihy je konkrétním projevem intenzivních snah soudobé sovětské vědy a umění zabývat se novými rolemi vědy ve společnosti, přispívat k výchově socialistického člověka, jeho tvůrčího myšlení a jednání, a k formování socialistického způsobu života. Publikace si proto zaslouží plnou pozornost a měla by být (alespoň ve výběru) přeložena.

Ivo Možný

Jerzy Topolski: Marksizm i historia. Warszawa, PIW, 1977, 468 s.

Známý polský historik, Jerzy Topolski, se ve své nové knize nezamýšlí nad teoretickou problematikou své vědy poprvé. Teoretické pasáže obsahovala jeho Metodologia historii, Zalozenia metodologiczne v „Kapitalu“ Marksa a ve formě mnohem populárnější a knížka Świat bez historii, která časově těsně předcházela recenzovanou práci. Je tedy vidět, že jde o problematiku, která tvoří — vedle hospodářské historie — jeden z hlavních předmětů Topolského zájmu.

Skutečnost, že se Topolski věnuje dané problematice už déle než deset let, ovlivnila charakter knihy i jinak. Působí totiž dojmem určité retrospektivity: jakoby v ní autor sebral výsledky své práce nad několika tématicky příbuznými předměty a pokusil se o jejich syntézu. Ta je však zajištěna především jednotou autorových názorů na sledovanou problematiku, ale ne předmětem samým. Topolski rozdělil knihu do čtyř částí: Nové cesty metodologie historie, Problémy marxistické teorie historického procesu, Kritické reflexe o nemarxistických koncepcích, Aplikace. Právě zařazení čtvrté části, i když sama o sobě obsahuje mnoho zajímavé látky, podporuje dojem, že práce není zcela celistvá a že vznikla složením a dopracováním statí připravených pro jinou příležitost. Tento formální nedostatek však knize neubírá na zajímavosti.

V první části se Topolski zabývá důsledky novodobého rozvoje historiografie. Dokazuje, že moderní historická věda má málo společného s pozitivistickou a idiografickou historiografií minulého století, která se zabývala především povrchem historických jevů, popisem historických „událostí“. Snaha nahlédnout pod tento viditelný povrch a nalézt hybné síly dějin a zákony historického procesu nutně vedla i ke změnám historiografických metod. Topolski tuto skutečnost vysvětluje především na nové — dynamické — teorii historického pramene. Dále se zabývá problematikou třídní podměněnosti historického zkoumání, významem teorie chování, problémem času a použitím modelů v hospodářské historii. Tím vším dokumentuje nejenom prohloubení, ale i rozšíření obzorů moderní historiografie.

Všechny tyto metodické postupy by však nemohly vést k vědecky relevantním výsledkům, kdyby nebyly aplikovány na základě obecné teorie dějin. Topolski — opět